

Engelska, ett självklart val?

Två statliga utredningars motiv
till engelskämnets funktion och existens

Fredrik Bjurenfors

Pedagogiska institutionen

Examensarbete 15 hp

Utbildningsvetenskap

Självständigt arbete inom allmänt utbildningsområde 3, AUO 3 (61–90 hp)

Vårterminen 2009

Examinator: Elisabeth Hultqvist

English title: English for Obvious Reasons?

Stockholms
universitet

Engelska, ett självklart val?

Två statliga utredningars motiv till engelskämnets funktion och existens

Fredrik Bjurenfors

Sammanfattning

Syftet med den här studien var att undersöka vilka motiv som funnits till engelskämnets existens och funktion i två statliga utredningar. Som empiri tjänade SOU 1948:27, 1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling och SOU 1992:94, Skola för bildning, på vilka en kvalitativ textanalys med hermeneutisk tolkning genomfördes. Studien tog sina teoretiska utgångspunkter och analysverktyg i Anthony Giddens teori om moderniteten, Ulf P. Lundgrens teori om läroplanskoder och tre forskardiskurser om kultur i språkundervisningen. Resultatet visade att engelskämnets existens inte var given för individen i SOU 1948:27, däremot för samhället då få samhällsresurser ansågs behövas för att ge individen relativt god färdighet jämfört med de andra stora kulturspråken, främst tyska. I SOU 1992:94 var engelskämnets existens självklar för både individen och samhället till följd av modernitetens framväxt och globaliseringen. Resultatet visade vidare att engelskämnets funktion speglade sin tid, vilket innebar att läsningen var den mest prioriterade färdigheten i SOU 1948:27. I SOU 1992:94 var däremot till följd av modernitetens framväxt och teknologiseringen, kommunikationen mellan individer den högst prioriterade färdigheten. Studien skall ses som ett inslag i debatten som ständigt behöver föras, vilka kunskaper som skall reproduceras och vilka färdigheter som bör uppmärksammas.

Nyckelord

engelska, statens offentliga utredningar, textanalys, globalisering, Giddens, läroplanskod

Inledning.....	5
Bakgrund.....	6
Engelska språkets framväxt.....	6
Engelska som globalt språk.....	6
Engelskämnet i går.....	7
Engelskämnets status.....	8
Teoretiska utgångspunkter.....	9
En rationell läroplanskod.....	9
Moderniteten och globaliseringen.....	10
Kultur och interkulturalitet.....	11
Syfte.....	13
Frågeställningar.....	13
Metod.....	14
Materialval.....	14
Datainsamlingsmetod.....	15
Metodkritik.....	15
Metodreflektion.....	16
Val av teoretiska utgångspunkter.....	16
Resultat.....	17
SOU 1948:27, betänkandet.....	17
Bakgrund.....	17
Sammanfattning.....	18
Samhällsförändringarna.....	18
Start i år 5.....	19
Ämnesintegrering och avlastning.....	20
SOU 1992:94, utredningen.....	20
Bakgrund.....	20
Sammanfattning.....	21
Samhällsförändringarna.....	21
Start i år 1.....	22
Ämnesintegrering och avlastning.....	23
Kulturen och innehållet.....	23
Analys.....	24

Samhällsförändringarna.....	24
Ämnesintegrering och start.....	26
Kulturen och innehållet.....	26
Diskussion.....	28
Konklusion.....	30
Framtida forskning.....	30
Källförteckning.....	31

Inledning

Det stod ett par västgötar vid vägkanten och resonerade. En bil med en registreringsskylt från ett främmande land kom farande och stannade vid sidan av de två männen. Bilisten vevade ner rutan och frågade på engelska efter vägen till Moholm. De båda männen såg mycket konfunderade ut, varför bilisten upprepade sin fråga först på tyska och sedan på franska vilket om möjligt bara ökade de båda västgötarnas förvirring. Bilisten for vidare för att hoppas på bättre lycka senare under färden. När bilen försvunnit sade den ene av männen lite fundersamt: ”En kanske skulle ha nötta å å kunna lite språk.” Då svarar den andre: ”Jag undrar då. Där for då ju en som kunne tre språk, å va hade han för nötta utå dä?”¹

Historien skulle förmodligen ha slutat annorlunda om de båda männen varit unga människor i ett nutida Sverige, då det under 1900-talets senare del skett något av en anglofiering² av Sverige. Influenserna från USA och Storbritannien har ökat starkt i form av populärkultur som film, musik och reklam, men även språkligt och ekonomiskt. Svensken kommer till följd av massturismen, globaliseringen och samhällsförändringarna numera i kontakt med det engelska språket på resor och i kommunikation med andra människor. Inte bara i länder där engelskan är modersmål, vilket har lett till att engelskan kommit att bli en nödvändighet för den moderna människan och dennes vardagsliv.

Denna anglofiering av Sverige har skapat ett personligt intresse för ämnet och språket. Examensarbetet har gett mig en möjlighet att undersöka och fördjupa mitt intresse i skolämnet engelska. Jag har märkt att engelska är ett efterfrågat ämne när skollärdarna söker lärare, vilket tyder på att engelskan inte alltid varit högprioriterat. Detta väckte intresset att undersöka vilka politiska motiv som funnits för engelskämnets existens.

¹ Per Malmberg, ”De främmande språken i skolan och samhället” i *Bildningsgång: Natur och kultur 75 år* (Stockholm: Natur och kultur, 1997), s. 334.

² Influering från den engelskspråkiga världen.

Bakgrund

För att undersöka dessa motiv bör en bakgrund till det engelska språket och engelskämnet ges. Först skisseras språkets framväxt i världen med fokus på 1800- och 1900-talet upp, därefter diskuteras engelska som svenskt skolämne med fokus på 1900-talet. Slutligen innan de teoretiska utgångspunkterna presenteras, ges en samtida syn på engelskämnets status bland elever och lärare i dag och ämnets möjliga framtida status vid lärarutbildningen.

Engelska språkets framväxt

Engelskan var redan tidigt ett utbrett språk till följd av Storbritanniens koloniala makt. Men det var först i början av 1800-talet, som spridningen tog ordentlig fart med anledning av att Storbritannien blev världens ledande industrination, menar lingvisten David Crystal. Teknikutvecklingens landvinningar påverkade engelskans framväxt på en rad områden, exempelvis, media i form av pressen, radio- och tevesändningar, film och skivbolagsindustrin. Dessutom påverkades reklam, transport och kommunikation, enligt Crystal. Vidare betonar Crystal att uppfinningarna och det kulturella arvet sammanflätades, vilket gjorde att engelskan sågs som det främsta kommunikationsspråket.³ USA tog i slutet av 1800-talet över Storbritanniens roll som motor för engelskan som världsspråk, menar Crystal. USA var då världens snabbast växande och mest produktiva land. Under 1900-talet inverkar USA:s roll som supermakt till att hålla kvar och utöka engelskans dominans. Engelskans utbredning beror således främst på att Storbritannien och USA har lyckats i sin ekonomiska politik och industriella utveckling.⁴

Engelska som globalt språk

Ett språk kan bara utvecklas till ett globalt sådant när dess talare når ekonomisk och politisk framgång och makt. Fallor denna ekonomiska och politiska dominans minskar språket i omfång och i förlängningen tar ett annat språk över, förklarar Crystal. Det handlar följaktligen inte om hur många talare ett språk har, inte heller hur lätt eller svårt språket är att lära in.⁵ Crystal drar en parallell till när latin blev globalt språk till följd av romerska kejsardömet framgång, när det romerska riket föll, minskade latinet sakta i omfång. Trots att engelska ses som ett globalt språk kan bara 25 procent av världens befolkning förstå det, vilket betyder att några

³ David Crystal, *English as a global language*, 2. ed., (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), s. 10, 80, 120f, 86.

⁴ Ibid., s. 10, 59f.

⁵ David Crystal, s. 7f.

meter ifrån turiststråken är engelskan inte längre en garanti för att bli förstådd.⁶ Engelska är ändå världens mest förekommande lingua franca, alltså bildningsspråk mellan två personer som inte delar modersmål. Engelskans roll som lingua franca beror på ekonomiskt, politiskt och religiöst inflytande.⁷ Behovet av ett globalt kontaktspråk i form av ett lingua franca kommer fortsättningsvis att öka enligt språkvetaren Jan Svartvik, och engelska kommer fortsättningsvis att vara det självklara valet om det inte inträffar några omvälvande ekonomiska och politiska maktförskjutningar i världen. Som garanti för detta ser Svartvik engelskans imponerande geografiska utbredning.⁸ Hittills i världshistorien har det aldrig funnits ett språk som har talats av så många människor på så många platser som engelskan i dag, vilket i framtiden kan innebära att det möjligen kommer att finnas flera varianter av det engelska språket att välja mellan menar Svartvik. Engelskans pidginisering leder till att engelska som kontaktspråk tappar en standard som innebär ett hot mot engelskan som lingua franca.⁹

Engelskämnet i går

Uppfostringskommitténs betänkande som kom 1828, påverkade positivt opinionen för engelska som första främmande språk. Andra argument som anfördes i mitten av 1800-talet till engelskans fördel var, förbättrade kommunikationer med Storbritannien och ett ökat englandsfokus i kultur- och samhällsliv, menar Ingar Bratt.¹⁰ Den moderna bildningstanken var vidare en motor för de moderna språken till förmån för de klassiska.¹¹ Språkundervisning var länge förbehållet elever i läroverk, dessa har en lång språktradition enligt Per Malmberg.¹² Det var först runt sekelskiftet 1900 som försök med språkundervisning tog fart också i folkskolorna, konstaterar Torsten Lindblad. Dock dröjde det till 1950 innan engelska blev ett obligatoriskt ämne för i princip alla elever i och med enhetsskolans införande, emellertid var det först med Lgr 62 som ämnet blev reellt obligatoriskt.¹³ Enhetsskolan och sedermera Lgr 62 ledde till en revolutionerande demokratisering av språken menar Malmberg, detta eftersom alla elever fick möjlighet att läsa engelska från år 4 och ytterligare ett språk i högstadiet. Innan enhetsskolan var tyskan det vanligaste främmande språket i undervisningen.¹⁴ Platsbytet skedde 1946, vilket lett till missuppfattningen att tyskan inte var aktuell längre p.g.a. Tysklands förlust i andra världskriget.¹⁵ Tvärtom var det ett välreflekterat beslut som föregåtts av flera års försöksverksamhet, hävdar Malmberg. Dessa försök startade i början av 1900-talet, 1939 blev försöken mer omfattande och pågick i sex år.¹⁶ I Lgr 69 blev engelskämnet obligatoriskt från år 3 vilket gjorde att obligatoriedelen ökade från fyra till sju år jämfört med Lgr 62, enligt

⁶ David Crystal, s. 7, 69.

⁷ Ibid., s. 11.

⁸ Jan Svartvik, *Engelska: öspråk, världsspråk, trendspråk*, Ny utg., (Stockholm: Pan, 2002), s. 362.

⁹ Jan Svartvik, "Språket i framtiden" i *Språkboken: en antologi om språkundervisning och språkinlärning*, red. Rolf Ferm & Per Malmberg (Stockholm: Statens skolverk, 2001), s. 8-10.

¹⁰ Ingar Bratt, *Engelskundervisningens framväxt i Sverige: tiden före 1850* (diss. Lund; Uppsala: Fören. för sv. undervisningshistoria, 1977), s. 231.

¹¹ Till moderna språk räknas vanligen engelska, tyska och franska. Till klassiska, latin, klassisk grekiska och hebreiska.

¹² Per Malmberg, 1997, s. 347ff.

¹³ Torsten Lindblad, "Engelska i den obligatoriska skolan" i *Engelska i grundskolan*, red. Torsten Lindblad (Stockholm: Sveriges lärarförb., 1982), s. 11f.

¹⁴ Per Malmberg, *De moderna språken i grundskolan och gymnasieskolan från 1960 och framåt* (Stockholm: Skolverket, 2000), s. 6.

¹⁵ Per Malmberg, 1997, s. 348.

¹⁶ Torsten Lindblad, s. 11.

Malmberg. I och med Lgr 80 fanns det möjlighet för kommunerna att ansöka om att starta engelskundervisningen i år 4 istället för år 3 om särskilda skäl förelåg. Med sådana skäl menade Skolöverstyrelsen invandrartäta skolor, förklarar Malmberg. I praktiken ledde det till att alla kommuner flyttade engelskundervisningen till år 4. När Lpo 94 infördes flyttades engelskämnet till år 1. Malmberg poängterar dock att antalet undervisningstimmar har varit relativt konstant från Lgr 62 till dagens läroplan, det är endast studieperioden som har sträckts ut.¹⁷ I dag är ett godkänt betyg i engelska ett krav för gymnasiets nationella program vilket ytterligare förstärker engelskans relevans menar Gisela Håkansson.¹⁸

Engelskämnets status

Engelskämnets nuvarande höga status går att belysa genom att framhäva tre aspekter av ämnet. För det första framgår det i Skolverkets attitydundersökningar från 2000 och 2003 att eleverna ser engelska som de allra viktigaste ämnet. Föräldrarna i samma undersökningar ser engelska som det näst viktigaste ämnet efter svenska.¹⁹ Därtill menar eleverna i undersökningen från 2003 att engelska är det roligaste ämnet efter idrott och hälsa. För det andra, i utredningen om en hållbar lärarutbildning föreslås engelska bli obligatoriskt för lärare mot yngre åldrar²⁰. Studenterna förväntas läsa minst 15 hp vilket motsvarar en halv termin av utbildningens totalt åtta.²¹ För det tredje, ges det ett obligatoriskt nationellt ämnesprov i engelskämnet till samtliga elever i år 5 och 9. Endast svensk- och matematikämnet har utöver engelskämnet provet.²² De nationella ämnesproven är en kontrollstation, där elevernas baskunskaper inom ett område kontrolleras, i syfte att dels kunna fördela resurser. Dels att skolhuvudmannen skall förvissa sig om att elevens progression fortlöper som förväntat, enligt Gudrun Erickson och Lena Börjesson.²³ Dessa tre aspekter tydliggör engelskämnets betydelse i skolan i dag, både för individen och samhället.

¹⁷ Per Malmberg, 2000, s. 4-6.

¹⁸ Gisela Håkansson, *Tvåspråkighet hos barn i Sverige* (Lund: Studentlitteratur, 2003), s. 87.

¹⁹ Skolverket, *Attityder till skolan 2003*, rapport 243 (Stockholm: Fritzes, 2004), s. 89ff; Skolverket, *Attityder till skolan 2000*, rapport 197, (Stockholm: Skolverket, 2001), s. 52.

²⁰ Med yngre åldrar avses lärare mot år 1-6.

²¹ Utredningen om en ny lärarutbildning, *En hållbar lärarutbildning*, Statens offentliga utredningar, 2008:109 (Stockholm: Fritzes, 2008), s. 324ff.

²² Prov- och bedömningsenheten, Skolverket <skolverket@skolverket.se> Ämnesproven i årskurs 5, 2009-05-24 <<http://www.skolverket.se/sb/d/283>> (Acc. 2009-05-24); Prov- och bedömningsenheten, Skolverket <skolverket@skolverket.se> De nationella ämnesproven i årskurs 9 och specialskolans årkurs 10, 2009-05-24 <<http://www.skolverket.se/sb/d/284>> (Acc. 2009-05-24).

²³ Gudrun Erickson & Lena Börjesson "Bedömning av språkfärdighet i nationella prov och bedömningsmaterial" i *Språkboken: en antologi om språkundervisning och språkinläring*, red. Rolf Ferm & Per Malmberg (Stockholm: Statens skolverk, 2001), s. 255, 257f, s. 261f.

Teoretiska utgångspunkter

Bakgrundsavsnittet har gjort att de teoretiska perspektiv som skall användas för att se på engelskämnets motiv och funktion kan presenteras närmare. Perspektiven som skall användas är främst Ulf P. Lundgrens teori om läroplanskoder som diskuteras först, och Anthony Giddens teori om modernitetens framväxt som diskuteras därefter. Slutligen presenteras tre forskardiskurser om kultur i språkundervisningen. De teoretiska utgångspunkterna syftar till att definiera och skapa en förståelse för dessa teorier och dess ingående begrepp. Teorierna kommer att användas som analysverktyg på de statliga utredningarna i analysen.

En rationell läroplanskod

En läroplan byggs utifrån en serie grundläggande principer om hur omvärlden organiseras. Principerna formas av existerande, materiella och kulturella villkor samt föreställningar om utbildning i politiska, administrativa och pedagogiska processer. Enligt Ulf P. Lundgren bör dessa principer ses som en läroplanskod. Koden framträder i utbildningens mål, innehåll och metodik.²⁴ Det finns ett antal läroplanskoder som diskuteras av Lundgren, men då den rationella läroplanskoden varit norm i Sverige sedan 1946, enligt Göran Linde, är det denna som är aktuell i studien.²⁵ Den rationella läroplanskoden vilar enligt Lundgren på en pragmatisk grund, alltså läroplanen skall bygga på sådant som individen och samhället har nytta av, där individen sätts i centrum. Organisationen i ämnen vilar på de kunskaper samhällslivet behöver.²⁶ Vidare förklarar Lundgren att en rationell läroplanskod tar hänsyn till individens utveckling, hur lärande och tänkande fungerar. Tillika är länken mellan utbildningspolitik och vetenskap en faktor i den rationella läroplanskoden. För att sammanfatta den rationella läroplanskodens tre huvudelement är dessa, individualiseringen, nyttoaspekten (pragmatismen) och rationalismen (teknologiseringen).²⁷ Den klassiska läroplanskoden skall förklaras kort för att tjäna som jämförelse mot den rationella läroplanskoden. Till skillnad från den rationella har den klassiska läroplanskoden fokus på bildning där klassiska språk som exempelvis latin och grekiska har en avgörande roll. Denna läroplanskod gällde i läroverken fram till 1900-talets början, menar Lundgren.²⁸

²⁴ Ulf P. Lundgren, *Att organisera omvärlden: en introduktion till läroplansteori*, 2. dvs. 4. uppl. (Stockholm: Utbildningsförl., 1989), s. 16f, 22.

²⁵ Göran Linde, *Det ska ni veta!: en introduktion till läroplansteori*, 2. rev. uppl., (Lund: Studentlitteratur, 2006), s. 35, 37; Se Ulf P. Lundgren, passim, för realistisk och moralisk läroplanskod.

²⁶ Ulf P. Lundgren, s. 79, 84ff.

²⁷ *Ibid.*, s. 86, 125.

²⁸ *Ibid.*, s. 69f.

Moderniteten och globaliseringen

Anthony Giddens har utvecklat en omfattande teori om moderniteten. Den här studien kommer att koncentrera sig på nyckelbegreppen, åtskiljandet av tid och rum och urbäddningsmekanismerna. Vidare kompletteras dessa begrepp med Giddens diskussioner om globaliseringen. Den moderna eran uppvisar ett antal skillnader mot tidigare eror, bl.a teknologiseringen, möjligheten att förbinda delar av världen med varandra och den snabba förändringstakten i världen, förklarar Giddens. Dessa har möjliggjort utsträckning som enligt Giddens bör ses som möjligheten att skapa och upprätthålla sociala relationer på långa avstånd över världen, både personliga och samhälleliga.²⁹

Signifikant för moderniteten är att tid och rum är åtskilda enligt Giddens. Åtskiljandet av tid och rum beror till stor del på att globala standarder skapades. Införandet av en gemensam kalender möjliggjorde hänvisningar till tid, exempelvis, julafton förra året, kl. 11.03. Kartorna möjliggjorde referenser till platser, exempelvis, 59° 21' 52" N, 18° 3' 32" E, för Stockholms universitet. Detta gör att det går att hänvisa till en plats utan tid och en tid utan plats, vilket inte var möjligt i förmoderna samhällen innan dessa globala standarder, menar Giddens. Detta leder till att det sociala livet kan delas in i tidslig och rumslig zon som inte är beroende av varandra.³⁰ Urbäddningsmekanismer bidrar till utvecklingen av det moderna samhället och är tätt sammanlänkande med åtskiljandet av tid och rum. Urbäddningsmekanismerna har gjort att sociala relationer inte längre är begränsade till lokalsamhället utan kan spänna över hela världen, menar Giddens. Giddens ser två typer av urbäddningsmekanismer, dels symboliska medel, exempelvis pengar, krediter och checkar, dessa gör det möjligt att genomföra transaktioner mellan aktörer vitt skilda från varandra i tid och rum.³¹ Dels expertsystem som inte diskuteras här.³²

Genom urbäddningsmekanismerna och åtskiljandet av tid och rum har det globala och lokala blivit sammanflätade, enligt Giddens. Lokalsamhället innehåller inte bara det välbekanta utan är till stor del ett uttryck för relationer på avstånd.³³ Något har hänt i människans vardag när Nelson Mandelas ansikte är mer bekant än grannens menar Giddens, som ser Mandela som en produkt av det nya samhället.³⁴ Globalisering ses av Giddens som en intensifiering av världsomspännande sociala relationer, som förbinder åtskilda lokaliteter med varandra på ett sådant sätt att lokala tilldragelser formas av händelser som uppträder många mil bort och vice versa.³⁵ Begreppet globalisering användes knappt i slutet av 1980-talet, nu är det emellertid ett vedertaget begrepp. Globaliseringen leds från västvärlden och bär starka spår av USA:s stora ekonomiska och politiska makt, menar Giddens. Globaliseringen håller på att förändra människans liv på ett grundläggande sätt, tillika påverkar den händelser på det världspolitiska planet i samma utsträckning.³⁶ Konsekvenserna av globaliseringen är, enligt Giddens, att den globala marknaden är oberoende av nationella gränser, vilket gör att nationalstaterna inte kan kontrollera marknaden längre. Därmed har de förlorat en stor del av sin självständighet, följaktligen har politikerna också gjort det, vilket innebär att nationalstatens epok är över, menar

²⁹ Anthony Giddens, *Modernitetens följder* (Lund: Studentlitteratur, 1996), s. 15-17.

³⁰ Ibid., s. 26ff.

³¹ Ibid., s. 29-31.

³² Se Anthony Giddens, 1996.

³³ Anthony Giddens, 1996, s. 104f.

³⁴ Anthony Giddens, *En skenande värld: hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*, 1. uppl. (Stockholm: SNS förlag, 2003), s. 27.

³⁵ Anthony Giddens, 1996, s. 66; Anthony Giddens, 2003, s. 33.

³⁶ Anthony Giddens, 2003, s. 21ff.

Giddens. Enligt Giddens är det lätt att entydigt se på globaliseringen i termer av ekonomi, dock är den i synnerhet också politisk, kulturell och teknologisk samtidigt som den har influerats av de nya kommunikationssystemens utveckling.³⁷ Kommunikationsteknologierna har dramatiskt påverkat alla aspekter av globaliseringen sedan Gutenberg^{38, 39}.

Globaliseringen har lett till att en nationell ekonomisk politik inte är lika effektiv som tidigare. Dock är nationalstaten fortfarande den viktigaste aktören i den globala världsordningen, nationalstaten kan påverka genom globaliseringen och världsordningen genom sitt välstånd och militära makt, enligt Giddens.⁴⁰ Stora företag kan i sin tur påverka nationalstaten och därmed får dessa företag utrymme för att kunna utveckla sin verksamhet och sin roll som huvudaktörer i världsekonomin.⁴¹ Företag i nationalstater med högt inflytande i den globala världsordningen har störst möjlighet att påverka världspolitiken. USA:s dominerande ställning i den globala världsordningen, genom att vara en ekonomisk, militär och kulturell supermakt verkar koloniserande. Koloniseringen uttrycker sig som en kulturell globalisering genom företag som Coca-Cola, Apple och McDonald's. Denna kulturella globalisering kan leda till en amerikanisering av världen förklarar Giddens.⁴²

Kultur och interkulturalitet

Vad en individ förstår om en annan människas kultur och språk beror på hur den egna kulturen betingat individen vad denne skall se, och de stereotyper som individen själv byggt upp kring den andra människans kultur, enligt Claire Kramsch.⁴³ Kursplanerna i främmande språk speglar i hög grad den tid de är skrivna. Detta uttrycker sig i hur forskningen och samhället sett på språkundervisningen och vad som ansetts viktigt att undervisa om, menar Ulrika Tornberg.⁴⁴ I språkundervisningen finns det en stark tradition att behandla kultur som realia, d.v.s. faktakunskaper som förmedlas genom målspråket, framhäver Eva Gagnestam. I dagens forskning ses kulturen som kärnan i språkundervisningen och att det nu pågår en förändringsprocess menar Gagnestam.⁴⁵ I den moderna språkundervisningen ses undervisningen som interkulturell, den handlar om möten mellan kulturer. Dessutom skiljer Gagnestam på interkulturell kompetens och interkulturell förståelse, där den förstnämnda handlar om en produkt och den sistnämnda om en process. Gagnestam föredrar interkulturell förståelse, då denna inte syftar till breddad realiaundervisning utan till något mer som inte enkelt kan uppnås.⁴⁶ Tornberg tolkar läroplanens syn på kultur som ett fullbordat faktum och en kompetens för framtiden. I läroplanen är kulturen knuten till nationalitet, som kan studeras utifrån och därmed läras in genom att studera generaliserade kulturer. Enligt Tornbergs tolkning av kursplanen finns det en tro om att detta

³⁷ Anthony Giddens, 2003, s. 24-26.

³⁸ Räknas vanligen som skapare av boktryckarkonsten.

³⁹ Anthony Giddens, 1996, s. 76f.

⁴⁰ Anthony Giddens, 2003, s. 32.

⁴¹ Anthony Giddens, 1996, s. 71ff.

⁴² Anthony Giddens, 2003, s. 29f.

⁴³ Claire J Kramsch, *Language and Culture*, (Oxford: Oxford Univ. Press, 1998), s. 67.

⁴⁴ Ulrika Tornberg, *Om språkundervisning i mellanrummet - och talet om "kommunikation" och "kultur" i kursplaner och läromedel från 1962 till 2000* (diss. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2000), s. 255.

⁴⁵ Eva Gagnestam, *Kultur i språkundervisning: med fokus på engelska* (diss. Karlstad: Karlstad University Studies, 2003), s. 215.

⁴⁶ Eva Gagnestam, *Kultur i språkundervisning* (Lund: Studentlitteratur, 2005), s. 104.

kan göras objektivt.⁴⁷ Gagnestam menar att språkundervisningen historiskt har inriktat sig på att tala om nationell indelning och nationell identitet, vilket har lett till att en dominant elits kultur har visats och att kulturella olikheter har dolts.⁴⁸ Trots att läro- och kursplaner omformulerats och omarbetats ligger fortfarande synen på kultur som något nationellt och något som kan läras in i form av ett fullbordat faktum kvar, menar Tornberg. Detta innebär att kulturens variationer förbises och att kulturen inte skall genomsyra undervisningen.⁴⁹ Utvecklandet av en interkulturell förståelse bör ses som en nödvändig bildningskomponent i en internationaliserad tillvaro, förklarar Ulla Lundgren. Vidare menar Lundgren att elevernas har gynnsamma förutsättningar inom ramen för grundskolan att utveckla denna.⁵⁰

⁴⁷ Ulrika Tornberg, s. 257.

⁴⁸ Eva Gagnestam, 2005, s. 67.

⁴⁹ Ulrika Tornberg, s. 257f.

⁵⁰ Ulla Lundgren, *Interkulturell förståelse i engelskundervisning: en möjlighet* (diss. Lund; Malmö: Forskarutbildningen i pedagogik Lärarutbildningen, 2002), s. 254, 249.

Syfte

Teorierna och begreppen har gått igenom vilket leder studien mot ett mer preciserbart syfte. Syftet är att undersöka hur SOU 1948:27 och SOU 1992:94 motiverar engelskämnets funktion och existens i det obligatoriska skolväsendet, samt belysa skillnader och likheter i hur engelskämnet uppfattats i dessa utredningar.

Frågeställningar

- I vilket syfte, enligt utredningarna, skall eleverna lära sig engelska?
- Vilken roll skall engelskan spela i skolan, enligt utredningarna?
- Vilka skillnader och likheter existerar i ovan frågor mellan SOU 1948:27 och SOU 1992:94?

Metod

Materialval

Den här rapporten ställer sina forskningsfrågor till två statliga utredningar. Hädanefter kommer SOU 1948:27 att refereras till som betänkandet alternativt kommissionen, SOU 1992:94 som utredningen, alternativt kommittén, tillsammans hänvisas de till som utredningarna. Det obligatoriska skolväsendet närmar sig en ny läroplan. Den senaste utredningen om skolan diskuterar målsystemet och utvärderingar och går därmed inte lika djupt in i kunskapssyn och specifika skolämnen. Således kan den inte tjäna som underlag för att analysera motivation till engelskämnets existens och engelskämnets funktion.⁵¹ Förutom denna finns det en uppsjö av utredningar, propositioner och betänkanden om det obligatoriska skolväsendet, dessa är inte irrelevanta för den här studien. Emellertid måste en avgränsning göras då det varken finns tid eller utrymme att låta dessa utgöra en del av studien.

Betänkandet ses av Bo Lindensjö och Ulf P. Lundgren som en föregångare till det moderna svenska grundskolväsendet, genom att betänkandet föreslog en enhetsskola där differentieringen skulle ske under senare delen av de nio åren. Detta skulle skapa lika möjligheter för alla elever.⁵² Skolhistorikern Åke Isling ser betänkandet som ett av de främsta dokument som fört den svenska skolan framåt i sitt reformarbete och benämner därmed med emfas betänkandet som skolreformernas stora frihetsbrev.⁵³ 1946 års skolkommision är enligt historikern Gunnar Richardson den viktigaste av alla de skolkommittéerna som existerade under åren 1945 och fem år framåt. Den bör emellertid ses mot bakgrunden av den snabba händelseutvecklingen på skolområdet och samhällsförändringarna.⁵⁴ 1946 års skolkommision har ytterligare relevans eftersom det första främmande språket föreslås införas som obligatoriskt i femte klassen. Till skillnad från 1940 års skolutredning som enligt Isling väljer att ha en elitistisk ansats på språkundervisningen i syfte att stödja de som skall ta ledande positioner i samhället.⁵⁵ Utredningen ledde till den mål- och resultatstyrda skola som finns i dag. Enligt Lindensjö och Lundgren bör den därmed ses som en av de viktigaste i skolhistorien, och är tillika den som nuvarande läroplan Lpo 94, vilar på.⁵⁶ Dessutom är utredningen av särskilt intresse då den innehåller ett förstärkt språkprogram.

⁵¹ Utredningen om mål och kunskapsuppföljning i grundskolan, *Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan: förslag till nytt mål- och uppföljningssystem*, Statens offentliga utredningar 2007:28 (Stockholm: Fritzes, 2007), passim.

⁵² Bo Lindensjö & Ulf P. Lundgren, *Utbildningsreformer och politisk styrning* (Stockholm: HLS förl., 2000), s. 49f.

⁵³ Åke Isling, *Grundskola för allmänmännisklig kompetens: aktuell skoldebatt och historisk tillbakablick* (Stockholm: Sober, 1984), s. 130.

⁵⁴ Gunnar Richardson, *Drömmen om en ny skola: idéer och realiteter i svensk skolpolitik 1945-1950* (Stockholm: Liber/Allmänna förl., 1983), s. 37.

⁵⁵ Åke Isling, *Kampen för och mot en demokratisk skola. 1, Samhällsstruktur och skolorganisation* (diss. Stockholm: Sober, 1980), s. 309.

⁵⁶ Bo Lindensjö & Ulf P. Lundgren, s. 116f.

Datainsamlingsmetod

Kvalitativ textanalys med hermeneutisk tolkning är den metod som valts för att undersöka engelskämnets funktion och existens, i ovan nämnda utredning och betänkande. Metoden innebär noggrann läsning av texterna och en tolkning av dessa. Detta gör att vissa delar av empirin som behandlar studiens syfte ses som mer centrala än andra delar, vilket följaktligen leder till en mer noggrann läsning av partier som berör engelskämnet. Texten läses flera gånger, både översiktligt och nära genom aktiv närläsning. De preciserade frågorna i frågeställningen ställs till texten. Svaren söks med ett öppet förhållningssätt, vilket innebär att studien styrs av innehållet i utredningarna enligt Metodpraktikan. Detta innebär att det gjorts en allmän avgränsning på vad som menas med engelskämnet. Tolkningen av texten handlar i vid mening om att förstå vad den säger i förhållande till den fråga som ställs till texten, enligt Metodpraktikan. För att få svar på forskningsfrågorna söks utredningarnas dels latent budskap, vilket innebär att det kan finnas budskap som är dolt i texten, menar Metodpraktikan. Dels manifesta, vilket är det budskap som kan ses på raden.⁵⁷ Uppmärksamhet riktas mot begrepp som haft olika betydelser i olika tider och kontexter. I hermeneutiken⁵⁸ använder forskaren sina förkunskaper och sin fantasi i syfte att tolka läsningen, vilket bör ses som att finna mening i läsandet. Forskaren är således medskapare, tolkningen skiftar beroende på dennes sociala och kulturella bakgrund.⁵⁹ I den hermeneutiska tolkningscirkeln⁶⁰ växer tolkningen av texten fram i etapper genom att forskarens förförståelse, som är den viktigaste och textens delar som relateras till textens helhet och tvärtom. Samt textens koherens som tillsammans bildar tolkningen, enligt Lennart Hellspång och Per Landin.⁶¹ Detta leder till en tolkning av en tolkning.

Metodkritik

Två grundstenar i reflekterande forskning är enligt Mats Alvesson och Kaj Sköldberg, tolkning och reflektion. Där tolkning innebär att alla referenser till empirin är tolkningsresultat, oavsett hur triviala dessa är. Reflektion är tolkning av tolkning, alltså kritisk självprövning av tolkningarna, där forskarens person är av särskild betydelse i form av dennes samhälleliga och kulturella traditioner. Det innebär således att reflekterande empirisk forskning inte enbart handlar om att hantera empiriskt material utan att också beakta det som tjänar som bakgrund till tolkningarna av empirin.⁶² Detta diskuteras också i Metodpraktikan samt av Hellspång och Landin som menar att forskarens kulturella, sociala och tidsmässiga avstånd har betydelse för möjliga tolkningar av texten,⁶³ vilket innebär att utredningen torde vara lättförståelig för mig då den befinner sig nära både kulturellt, socialt och tidsmässigt. Betänkandet befinner sig längre ifrån mig på de flesta punkter, mest utmärkande i tid, drygt 60 år, detta inverkar förmodligen på min förståelse av betänkandet. Vidare har Lpo 94 och dess reviderade kursplaner varit norm i

⁵⁷ *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 1. uppl. (Stockholm: Norstedts juridik, 2002), s. 239-241, 245.

⁵⁸ För ett djupare resonemang om hermeneutik se Lennart Hellspång & Per Landin, *Vägar genom texten: handbok i brukstextanalys* (Lund: Studentlitteratur, 1997), kap. 11.

⁵⁹ Lennart Hellspång & Per Landin, s. 12, 219f.

⁶⁰ Tolkningsspiral är en benämning på samma begrepp.

⁶¹ Lennart Hellspång & Per Landin, s. 224f, 228.

⁶² Mats Alvesson & Kaj Sköldberg *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* (Lund: Studentlitteratur, 1994), s. 12f.

⁶³ *Metodpraktikan*, s. 246; Lennart Hellspång & Per Landin, s. 49.

min utbildning, vilket förmodligen inverkar på mina tolkningar av utredningen. Förkunskaper om området gör enligt Metodpraktikan att avgränsningar görs.⁶⁴ Då studien endast undersöker två utredningar ökar det risken att viktig information förbises och därmed blir resultatet mindre välgrundat än om fler utredningar varit med i studien, påpekas det i Metodpraktikan. Metodpraktikan menar att det är optimalt att titta på allt tillgängligt material men att detta oftast är omöjligt av praktiska skäl.⁶⁵ Studiens tillförlitlighet hade säkerligen ökat genom en komplettering av intervjuer med de personer som ingick i utredningen. I betänkandets fall finns det stenograferade protokoll tillgängliga. Dessa hade sannolikt kunnat framhäva diskussionerna för och emot engelskämnet. Men som Göran Bergström och Kristina Boréus påpekar, en studies faktiska förutsättningar är alltid begränsade.⁶⁶

Metodreflektion

Myndighetsprosan i betänkandet är svårare än i utredningen varför jag valde att bearbeta utredningen först för att skapa en förståelse för textgenren statliga utredningar. Detta gjorde att utredningen blev norm i studien, följaktligen valde jag medvetet ut sådant ur betänkandet som kunde jämföras med utredningen. Vidare var det ett problem att jag samlade in en för stor mängd data till följd av avsaknandet av analysverktyg vid insamlandet.

Val av teoretiska utgångspunkter

De teoretiska utgångspunkterna är valda för att komplettera varandra, inte för att verka som redundans. Studien syftar bland annat till att belysa skillnader och likheter mellan utredningarna, vilket gör att teorierna har en dragning åt att kunna synliggöra skillnader och likheter. Samhället har under de dryga 60 år som passerat mellan utredningarna förändrats radikalt, varför Anthony Giddens modernitetsanalys valdes då den kunde tänkas belysa samhällsförändringarna. Giddens ses som en av de mest framstående moderna sociologerna och modernitetsanalysen som en av de mest heltäckande.⁶⁷ Ulf P. Lundgrens teori om läroplanskoder är av intresse då båda utredningarna vilar på samma läroplanskod. Forskardiskurserna om kultur är valda till följd av dess samtida förankring, d.v.s. efter utredningarnas tillkomst, men också för att diskurserna presenterar en bild av en möjlig framtida motivering till engelskämnets funktion och existens.

⁶⁴ *Metodpraktikan*, s. 246.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 243f.

⁶⁶ Göran Bergström & Kristina Boréus, *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys* (Lund: Studentlitteratur, 2000), s. 39.

⁶⁷ Thomas Johansson "Anthony Giddens och det senmoderna" i *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*, 7. uppl., red. Per Månsson (Stockholm: Norstedts akademiska förlag, 2007), s. 415f; Lars Bo Kaspersen "Anthony Giddens" i *Klassisk och modern samhällsteori*, 3. uppl., red. Lars Bo Kaspersen & Heine Andersen (Lund: Studentlitteratur, 2007), s. 323, 333.

Resultat

Resultatredovisningen kommer att ske separat från analysen, vidare särredovisas betänkandet och utredningen i resultatet, i den kommande analysdelen diskuteras de tillsammans. Allra först ges en bakgrund till hur varje utredning bör förstås. Därefter en sammanfattning med det mest centrala i varje utredning, slutligen penetreras varje utredning djupare tematiskt utifrån, samhällsförändringarna, start samt ämnesintegrering och avlastning. Utredningen har även kategorin, kulturen och innehållet. Dessa är teman som är mest framträdande för att belysa engelskämnets existens och funktion.

SOU 1948:27, betänkandet

Bakgrund

Regeringen tillsatte en kommission den 12 januari 1946, vars huvuduppgift var ”att uppgöra en plan för det allmänna skolväsendets framtida organisation och riktlinjer för dess genomförande”⁶⁸. Dessa direktiv bör ses mot bakgrund av att kommissionen var rekryterad i princip direkt från Socialdemokraternas skolkommitté, vilket innebär att det partiets skolprogram sågs som interna direktiv, enligt Isling.⁶⁹ Kommissionen antog namnet 1946 års skolkommission. Då kommissionen bestod av lekmän hade den ett expertråd till sitt förfogande, som vid betänkandets avlämnande bestod av 80 personer. Det svenska skolsystemet hade fram till 1946 års skolkommissions betänkande bestått av ett parallellskolesystem med folkskola och läroverk, där vem som gick var främst berodde på föräldrarnas inkomst. Målet nu var istället med kriget i färskt minne att skapa en demokratisk skola med lika möjligheter för alla. Kommissionen ägnar övervägande delen av sitt betänkande åt att diskutera införandet av en enhetsskola där samtliga elever skall gå och hur denna skulle kunna se ut, samt hur differentieringsfrågan⁷⁰ skulle kunna lösas i en sådan skola. Individualisering föreslås som lösning på den senare frågan. Det presenteras inget detaljförslag till hur kurserna skall se ut och vilket innehåll dessa skall ha, utan kommissionen väljer endast att lägga fram förändringar som skall ses som väsentliga för framtidens skola.⁷¹

⁶⁸ Yttrande till statsrådsprotokollet den 12 januari 1946 av chefen för Ecklesiastikdepartementet, statsrådet Elander.

⁶⁹ Åke Isling, 1984, s. 175f.

⁷⁰ Uppdelningen av elever.

⁷¹ 1946 års skolkommission, *1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*, Statens offentliga utredningar, 1948:27 (Stockholm: Ecklesiastikdepartementet, 1948), s. 115, 146.

Sammanfattning

I vid mening ser kommissionen språket som ett led i demokratiseringen av samhället och för individens bildningsresa. Sammanfattningsvis väljer betänkandet engelskan som första främmande språk på grundval av, att engelskans grammatik har lägre inlärningströskel än den tyska grammatiken. Andra språk avfärdas inte som första främmande språk, istället konstateras det att det räcker att varje man eller kvinna har kunskap i ett av de stora kulturspråken, sedan vilket har smärre betydelse. Då alla elever skall ingå i undervisningen bör denna enligt kommissionen inriktas på att individen i första hand, kan förstå skriven text och i andra hand, på att individen kan kommunicera på språket.

Samhällsförändringarna

Betänkandet delar 1940 års skolutrednings syn om målet för skolans undervisning, vilket är att ge medborgarna verktyg för livet efter skolan. Detta mål innebär enligt kommissionen att skolan skall inrikta sig på att förmedla säkra kunskaper i form av exempelvis språk och matematik. Följaktligen skall faktakunskaper ges väsentligt mindre vikt eftersom de rådande samhällsförändringarna kräver andra typer av kunskaper.⁷²

Till de skäl, som tidigare anförts – demokratins behov av en bättre medborgarfostran och landsbygdens krav på rättvisa – kommer de ekonomiska: det moderna industrialiserade samhället kräver utbildad arbetskraft, den alltmer specialiserade yrkesutbildningen måste bygga på god allmänbildning, vårt lands resurser i fråga om begåvningar av olika slag måste effektivt tillvaratagas.⁷³

[Skolkommissionen har] sökt lägga grunden för en demokratisk skolreform, som dels anpassar skolan efter vårt nuvarande demokratiska samhälles behov, dels gör den duglig att av egen kraft anpassa sig efter den fortsatta samhällsutvecklingen och vara en självverkande kraft i denna.⁷⁴

Som synes, ser kommissionen demokratin, samhällsförändringarna och individens allmänbildning som viktiga hörnstenar i sitt arbete. Engelskan används som hjälp för att anpassa sig till dessa hörnstenar. Kommissionen menar att engelskans införande skulle göra att ”en gammal bildningsklyfta åtminstone hjälpligt överbryggs. Ett fönster ut mot världen skulle öppnas för den breda massan av medborgare.”⁷⁵

Vad de stora kulturspråken beträffar, torde yrkesutbildning och yrkesliv, organisationsliv, reseliv och kulturella behov numera erfordra att varje svenska man eller kvinna har åtminstone elementära kunskaper i ett av dem. Rimligen bör den allmänna skolan då bestämma sig för engelska. Kommissionen föreslår, att engelska införes som vanligt skolämne från och med klass 5 och förblir obligatoriskt ämne till och med klass 7.⁷⁶

Kommissionen ser ett antal aktiviteter som kräver språkkännedom och rangordnar dessa enligt följande, högre utbildning, arbetslivet, föreningslivet och sist kulturella behov.⁷⁷ Kommissionen menar att denna rangordning bör styra och synliggöra undervisningens riktning. Betänkandet ser

⁷² 1946 års skolkommission, s. 27f, 148; 1940 års skolutredning, *1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 1, Skolan i samhällets tjänst : frågeställningar och problemläge*, Statens offentliga utredningar, 1944:20, (Stockholm: Ecklesiastikdepartementet, 1944), s. 52f.

⁷³ 1946 års skolkommission, s. 11.

⁷⁴ Ibid., s. 17.

⁷⁵ Ibid., s. 7.

⁷⁶ Ibid., s. 29.

⁷⁷ Ibid., s. 29.

språket som ett led i demokratiseringen av skolan och i förlängningen samhället, vilket framgår med följande citat som pläderar för en borttagning av elitstämpeln på språkundervisningen, samtidigt som citatet visar att kommissionen ser ett behov av andra undervisningsmetoder.

Speciella svårigheter av för svensk språkundervisning nytt slag kommer att möta, när engelskan införes som allmänt språk i medborgarskolan. Det fodras ingen högre allmänbegåvning eller språkbegåvning för att lära ett nytt språk om tillfällena till övning är tillräckligt rikliga. Övning på språktimmar i skolan kan naturligtvis inte bli av samma omfattning som en man får genom att uppehålla sig i en miljö, där språket ständigt talas. Resultatet av språkstudierna kan därför väntas bli begränsat för många elever. Kommissionen anser det emellertid vara önskvärt, att alla elever får ordentligt pröva sina möjligheter att lära språket. En viss bekantskap med grunderna kan vara av praktiskt värde i många situationer. Försök till vidareutbildning vid senare ålder underlättas också. Det är slutligen angeläget, att inte en betydande grupp genom någon begåvningsregel känner sig utesluten från en kunskap som majoriteten kommer att besitta.⁷⁸

Denna demokratisering kräver två saker, dels högre timantal dels ett språk som är enkelt för nybörjare. Argument som anförs till engelskans fördel gentemot tyskan, är engelskans för nybörjare lättare grammatik. Undervisningen kan enligt betänkandet läggas på en lägre nivå för eleverna i engelska än vad som tidigare var fallet med tyskan. Kommissionen föreslår att fler timmar läggs på språkundervisningen än tidigare utredningars förslag i syfte att stärka språken.⁷⁹

Huvudsyftet med språkundervisningen bör vara att eleven självständigt kan förstå en text på det främmande språket. Detta för att underlätta individualiseringen. Därefter prioriterar kommissionen, höra, förstå och att delta i ett samtal på det främmande språket. Längst ned i prioritet läggs skrivningen.⁸⁰ Skrivövningarna bör enligt kommissionen ses som frivilliga, endast de som ämnar fortsätta till gymnasiet anmodas arbeta med skrivning.

I fråga om språkundervisningens målsättning torde en förskjutning vara nödvändig inte bara de olika språken emellan utan också mellan de olika momenten. Huvudvikten bör på skolans alla stadier läggas vid förmågan att läsa. För universitets- och högskolestudier är färdigheten att utan svårighet läsa fack- och skönlitteratur på främmande språk grundläggande, ur allmän bildningssynpunkt gäller detsamma, för yrkes- och organisationsliv är förmågan att läsa det främmande språket viktigast. Lägges huvudvikten vid språkundervisningen på uppodlandet av läsförmågan, vinnes också, att undervisningen så snart nybörjarstadiet passerats, i utpräglad grad kan individualiseras. I andra rummet kommer förmågan att förstå utlänningar och att själv deltaga i samtal med dem.⁸¹

Kunskapsförskjutningen mot sådant som eleven har nytta av senare i livet gör enligt kommissionen att undervisningen skall omfatta fler praktiska färdigheter. Språkundervisningen bör utvecklas i riktningen att den blir av intresse för eleverna och att det som undervisas om är praktiskt användbart menar betänkandet. Sådant som väcker intresse hos eleverna är att så snart de fått tillräcklig kunskap om språket får möjlighet att läsa lättare texter i egen takt.⁸²

Start i år 5

Betänkandet konstaterar att, vid vilken ålder språket bör införas är en livligt debatterad fråga.⁸³ Kommissionen redovisar tre möjligheter till start av undervisning i främmande språk. Genom att

⁷⁸ Ibid., s. 161.

⁷⁹ Ibid., s. 66, 72, 30.

⁸⁰ Ibid., s. 29, 158, 149.

⁸¹ Ibid., s. 29.

⁸² Ibid., s. 159, 147, 158.

⁸³ Ibid., s. 157.

starta i treårsåldern uppnår eleverna full tvåspråkighet och start i 6–8-årsåldern ger en god förtrogenhet. Målsättningen med engelskämnet enligt kommissionen, bör vara för eleverna att kunna använda engelskan som ett hjälpspråk, vilket gör att elevernas mognad till abstrakt tänkande som sker i 11–13-årsåldern, bör avvaktas.⁸⁴ Kommissionen menar att språk inte bör införas för tätt intill varandra, därav är femte⁸⁵ klassen den mest rimliga eftersom både tyskan och franskan skall introduceras i klass 7 respektive klass 9.

Ämnesintegrering och avlastning

Förvisso förordas ett ämnesintegrerat arbetssätt för att detta kan spara tid och skapa sammanhang hos eleven, däremot sägs det ingenting om realian i främmande språk som annars ses som en naturlig del för ämnesövergripande aktiviteter.⁸⁶ Geografiundervisningen skall ta hand om undervisningen om andra länder, andra folk och vikten av det internationella samarbetet och Sveriges roll i det. Kommissionen menar att sammanhang i kunskaperna kan stärkas genom ämnesintegrering. Detta gör att kvaliteten på de bevarade kunskaperna hos eleven ökar, samtidigt som det blir en tidsvinst.⁸⁷ Kommissionen föreslår att engelskämnet tar över en del av svenskämnets grammatikundervisning i form av språklära och språkbyggnadsövningar, eftersom detta kan leda till en tidsbesparing och följaktligen mer tid över till svenskämnet. Då grammatiken går igenom på engelsklektioner, förmodas det att eleverna ser nyttan med denna undervisning än om den hade skett i svenskämnet då den sker i ett sammanhang.⁸⁸

SOU 1992:94, utredningen

Bakgrund

En kommitté⁸⁹ tillsattes i februari 1991 för att utreda en möjlig reformering av det svenska skolväsendet. Uppdraget var att ta fram fakta, analysera dessa och lägga fram ett reformförslag för den svenska skolan. En kommitté i skolfrågor ges direktiv från ansvarig minister, här skolministern Göran Persson⁹⁰. Kommittén fick nya direktiv från Beatrice Ask⁹¹ när de borgerliga vann valet 1991. Uppdraget var bl.a. enligt Asks direktiv att upprätta Europas bästa skola, med ökat stöd för ett utvidgat språkprogram. Där beständiga kunskaper fokuseras som exempelvis språk, och där skolämnena skulle tydliggöras. Att samhällsförändringarnas konsekvens för skolan skulle beaktas var ytterligare ett direktiv.

⁸⁴ Ibid., s. 157.

⁸⁵ Eleverna är i elvaårsåldern i femte klassen.

⁸⁶ 1946 års skolkommision, s. 131.

⁸⁷ Ibid., s. 163f, 131.

⁸⁸ Ibid., s. 153.

⁸⁹ En kommitté bör här ses som en tillfälligt sammansatt myndighet med uppdrag av regeringen med ett utredningsuppdrag, detta uppdrag skall ligga till grund för ett politiskt ställningstagande.

⁹⁰ Kommittédirektiv *Mål och riktlinjer m. m. för barnomsorgen och det offentliga skolväsendet* (Dir. 1991:9).

⁹¹ Kommittédirektiv *Nya direktiv till läroplanskommittén* (Dir. 1991:117).

Utredningens tre delar disponeras i, bakgrund och motiv, förslag samt bilagor. I del I behandlas tidigare utredningar och läroplaner, perspektiv på kunskap, skolans förhållande till omvärldsförändringarna, måldokumentet och styrsystemet. Del I underbygger förslagen i del II. Utredningens tyngdpunkt är del II som utgör förslagen kommittén lägger fram. Där ingår läro-, kurs- och timplaner samt ikraftträdande och genomförande. Bilagorna belägger ytterligare, underbygger och problematiserar sådant som diskuterats i övriga delar. Det ges inte något färdigt kursplaneförslag i engelskämnet, däremot anges det huvudsakliga innehållet och ämnesstrukturen kommenteras.⁹² Det huvudsakliga innehållet kan ses som ämnets syfte och roll i förhållande till skolans uppgifter och huvudsakliga kunskapsområden eleven skall lära sig.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis existerar engelskämnet p.g.a. det engelska språkets globala roll, denna globala roll gör att medborgarna behöver engelskan för att orientera sig i samhället. Vidare fungerar engelska som möjliggörare för införlivning av de nya ämnena, IT och miljö. Eleverna skall lära sig språket genom att tala med andra som har det som modersmål, trots att eleverna sedan enligt utredningen, skall använda språket som lingua franca. Utredningens del I och II har naturliga förbindelseelement, således diskuteras delarna samtidigt.

Samhällsförändringarna

Vi anser att engelskans ställning som obligatoriskt första främmande språk är självklar. I förslaget till huvudsakligt innehåll i ämnet har vi angett den globala roll som det engelska språket redan har. Medborgarna i 2000-talets internationella samhälle behöver bredare och djupare engelskkunskaper än de som verkade under 1960- och 1970-talen då det nuvarande språkprogrammet utformades.⁹³

Det är elevernas allmänbildning och inriktningen mot vardagslivet och påverkan av detta som skall styra arbetet i kommittén, enligt utredningen. Dock postuleras det att skolan inte endast får vara en mekanism i att skapa mesta möjliga effekt av rådande konjunkturförändringar och tidsandans krav.⁹⁴ Utredningen refererar återkommande till att engelskämnet är till för eleven och för att denne skall kunna hävda sig och orientera sig i ett framtida okänt samhälle. Fem mer explicita anledningar än den ovan ges. Det europeiska integrationsarbetet, kommande arbetsliv, framtida studier, kontakt och kommunikation med människor från främmande länder samt praktik och studier i andra länder.⁹⁵ Emellertid är det latent budskapet att engelskämnet är till för samhället och för att Sverige fortsättningsvis skall spela en avgörande roll på den europeiska och nordamerikanska ekonomiska och politiska arenan. Vilket kan illustreras av följande citat:

Sverige är en del av världen och världen en del av Sverige på ett mer påtagligt sätt än bara för tiotalet år sedan, när de nu gällande läroplanerna [...] utformades. Ökande internationella beroenden och kontaktytor är av stor betydelse i såväl människors privatliv och yrkesliv som för nationen i dess helhet. Det ger nya utvecklingsmöjligheter men ställer oss också inför svårigheter. Det är en nationell angelägenhet att medborgarna kan rustas att få dessa möjligheter att hantera problemen.⁹⁶

⁹² Läroplanskommittén, *Skola för bildning: huvudbetänkande*, Statens offentliga utredningar, 1992:94 (Stockholm: Allmänna förl., 1992), s. 173.

⁹³ *Ibid.*, s. 274.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 78f, 57.

⁹⁵ *Ibid.*, s. 92.

⁹⁶ *Ibid.*, s. 88f.

Med den bakgrund som tecknats av internationaliseringen, finns skäl för en starkare betoning av att skolan skall ge kunskaper om internationella förhållanden. Kunskap om det internationella samarbetet och om förhållanden i andra länder krävs för att tillgodose kraven på en allmän orientering i vår tid. [...] Men kunskaperna behövs också för att svenska skolungdomar skall få en beredskap och verka för att arbeta i ett samhälle som är internationellt konkurrenskraftigt.⁹⁷

Detta antågande samhälle som skisseras leder till en osäkerhet om vilka kunskaper som kommer att räknas i framtiden. Utredningen väljer att satsa på språk, baskunskaper, formella kunskaper och kommunikationsförmåga då dessa alltid kommer att vara användbara.⁹⁸ Uppgifter om språkundervisningen i andra länder, främst europeiska har inhämtats. Svenska elevers språkkunskap bör hålla samma eller högre standard som jämförbara länder i övriga Europa. Detta för att öka rörligheten över gränserna och främja Sveriges intressen i det europeiska integrationsarbetet, menar utredningen. Det internationella perspektivet som eleverna skall vara medvetna om handlar främst om USA eller EU-länder där engelska talas, antingen som modersmål eller lingua franca.⁹⁹ Utredningen anger tre syften med engelskundervisningen, engelskan skall användas för att tala med andra personer som använder engelska som lingua franca. Det andra syftet är att språket skall användas till att tala med personer som har engelska som modersmål. Det tredje syftet är engelskans nytta för det svenska samhället.¹⁰⁰

Ett tydligt uttryck för de förändringar som ägt rum under de senaste 10 – 15 åren är de krav på ökade språkkunskaper som nu ställs. Bredare och bättre språkkunskaper krävs inte bara för kontakter med människor från andra länder och i det europeiska integrationsarbetet som inletts. Det krävs också i allt högre utsträckning i arbetslivet och för högre studier, liksom för den som väljer att skaffa sig praktik och utbildning i andra länder.¹⁰¹

Vidare diskuterar utredningen möjligheterna att skapa en gemensam identitet.

I ett mer internationellt orienterat samhälle skärps kraven på en fast förankring i den egna kulturen, historien och språket. Samtidigt är det en viktig uppgift inför framtiden att skapa en identitet som kan innefatta och relateras till inte bara det specifikt svenska utan också till en nordisk, europeisk och ytterst en global identitet.¹⁰²

Start i år 1

Engelskämnet skall hjälpa till för att verka för skolans anknytning till elevernas verklighet. Ett sätt att göra detta är enligt utredningen, att låta eleverna starta med engelskämnet i år 1. Då eleverna mött ämnet i media har ett intresse arbetats upp.¹⁰³ Utredningen anför ett argument emot, elever som börjar senare med ämnet uppnår efter en tid samma färdighet som de som började tidigare. Enligt utredningen bör emellertid verklighetsanknytningsargumentet tillmätas stor vikt. Ytterligare ett argument för start i år 1 är att enligt direktiven skall kommittén pröva möjligheten för start i år 1. Följaktligen väljer utredningen att föreslå en blygsam start i år 1 med huvudsakligen ämnesintegrerat arbetssätt och med rim och ramsor, kallad informell språkundervisning.¹⁰⁴ Enligt utredningen har forskning visat att desto mer en människa utsätts

⁹⁷ Ibid., s. 92.

⁹⁸ Ibid., s. 42.

⁹⁹ Ibid., s. 31f, 90f.

¹⁰⁰ Ibid., s. 206.

¹⁰¹ Ibid., s. 92.

¹⁰² Ibid., s. 89.

¹⁰³ Ibid., s. 274.

¹⁰⁴ Ibid., s. 274f, 206.

för ett språk ju större blir färdigheten. På grundval av detta väljer utredningen att förordna en höjning av antalet timmar jämfört med tidigare läroplaner.

Ämnesintegrering och avlastning

Skolan influeras som tidigare nämnts av ett antal yttre faktorer vilket föranleder reformeringen. Dessa omvärldsfaktorer är, decentralisering, IT, miljön, media, samhällsförändringarna och forskning om skolan, enligt utredningen. Det är elevernas allmänbildning och inriktningen mot vardagslivet och påverkan av detta som skall styra enligt utredningen. Utredningen menar att dessa ämnen skall ta plats i de reguljära ämnena eftersom timplanen inte har utrymme. IT och media får inga undervisningstimmar, miljön ett fåtal.¹⁰⁵ Ämnesavgränsningar diskuteras i utredningen, det konstateras att avgränsningarna mellan ämnena ofta har djupa rötter. Vetenskapsdisciplinerna har gjort att skillnaden mellan skol- och universitetsämne svårligen kan göras längre. Dock påpekas det att skolämnen i grundskolan snarare har sina upprinnelse i vardags- och samhällslivets behov än i vetenskapen. Olika tider har haft olika behov vilket har lett till omprioriteringar. Gamla ämnen har fått ge plats åt nya, menar utredningen. I de äldre åldrarna föreslås det att eleven skall få arbeta under längre sammanhängande arbetspass, för att låta elevernas autonomi öka. Där de nya ämnena som exempelvis miljö, IT och media förs ihop med engelskan. Överlag förespråkas ett huvudsakligen ämnesintegrerat arbetssätt.¹⁰⁶

Kulturen och innehållet

Det viktigaste inom engelskämnets kulturundervisning är möten mellan kulturer, enligt utredningen. Detta benämns interkulturell förståelse. Utredningen påpekar att det kan finnas regionala och sociala skillnader i länderna, eleverna skall undersöka skillnaderna mot svensk kultur. Begrepp som ses som viktiga i den interkulturella förståelsen är värderingar, levnadsförhållanden och annat sätt att bete sig. Eleverna bör innan denna ämnesintegrerade kulturundervisning tar vid, ges realia vilket syftar till att ge eleverna en grund och öka möjligheterna för djupare förståelse om kulturen.¹⁰⁷

En särskild och kanske föga utnyttjad möjlighet till kunskap om andra länder ger skolans språkundervisning Även om innehåll kring språkområde, kultur och historia blivit mer vanligt förekommande finns stora möjligheter att bättre utnyttja undervisningstiden genom att på ett främmande språk skaffa sig kunskaper i skolans övriga ämnen. Att i språkundervisningen ta upp innehåll som ansluter till andra ämnen och till övergripande mål som internationalisering innebär ett mer effektivt utnyttjande av tiden.¹⁰⁸

Enligt utredningen ska engelskämnet ha en hög grad av verklighetsanknytning kallat ”ett meningsfullt innehåll”¹⁰⁹, vilket skall nås genom stoffet. ”Ett sätt att göra innehållet intressant är att stoffet speglar engelskspråkiga barns och ungdomars verklighet. En viktig del av detta är den engelska [så] barn- och ungdomslitteraturen.”¹¹⁰

¹⁰⁵ Ibid., s. 78f, 269.

¹⁰⁶ Ibid., s. 77-79, 275, 197f.

¹⁰⁷ Ibid., s. 208, 93.

¹⁰⁸ Ibid., s. 93.

¹⁰⁹ Ibid., s. 207.

¹¹⁰ Ibid., s. 207.

Analys

Utredningarna kommer att analyseras tillsammans utifrån Ulf P. Lindgrens läroplanskoder, Anthony Giddens teori om moderniteten och tre svenska forskardiskurser om kultur i språkundervisningen. Analysen är tematiskt uppdelad i, samhällsförändringarna, ämnesintegrering och start samt kulturen och innehållet. Bakgrunden till varje utredning som getts i resultatet tjänar som en förståelse.

Samhällsförändringarna

Båda utredningarna uttrycker en frenesi för framtiden och ställer sig frågan vilka kunskaper som är viktiga i ett sådant antågande samhälle. Slutsatsen är att språket innebär säkra kunskaper som skapar grogrund. Om denna beaktning beror på utredningarnas direktiv eller på kommissionens respektive kommitténs respekt för dessa förändringar är omöjligt att säga. En möjlig tolkning kan vara att dessa förändringar skulle beaktats även utan direktiven.

Kommissionen föreslår att ett av de stora kulturspråken införs för att överbrygga bildningsklyftan mellan socialgrupperna. Engelska är ett lätt val eftersom individen kan uppnå tämligen stor färdighet på få exponerade timmar, menar kommissionen.¹¹¹ Detta torde innebära att få samhällsresurser behöver användas för att individen skall uppnå relativt god färdighet, vilket då utgör en vinst för samhället. Men även för individen kan vinsten anses hög, då det engelska språket har flest antal talare av de stora kulturspråken och mest publicerad litteratur, enligt kommissionen. Differentieringen mellan eleverna kommissionen hade i uppdrag att utreda leder till att kommissionen väljer läsning som främsta färdighet eftersom läsningen kan ses som relativt enkel att individualisera, ytterligare belägg för läsningen är den ringa kontakten med främmande länder.¹¹² Betänkandets förslag med skrivningsövningar enbart för de som skall börja på gymnasiet har förmodligen en koppling till, att endast dessa elever förväntas få höga positioner i näringslivet.¹¹³ Skrivkunskaperna krävs förmodligen för den globala marknaden där affärer görs med symboliska medel i form av pengar.¹¹⁴ Då modernitetens framväxt som den skisserats av Giddens, inte är särskilt långt kommen i form av teknologiutvecklingen, behövs skrivandet för att brevides kunna kommunicera mellan marknader.

USA och de allierade har några år innan kommissionen släpper sitt betänkande vunnit andra världskriget. En tolkning kan vara att vinsten gör att blickarna riktas mot USA genom landets hegemoniska ställning. En naturlig utgång av detta bör vara valet av engelskan och därmed förbises tyskan.¹¹⁵ Tyskan torde emellertid inte vara helt borträknad då en markering görs med

¹¹¹ 1946 års skolkommision, s. 7, 11, 157f, 161.

¹¹² Ibid., s. 29.

¹¹³ Ibid., s. 147, 158f.

¹¹⁴ Anthony Giddens, 1996, s. 30f.

¹¹⁵ Detta resonemang talar emot Malmberg som menar att engelskan var borträknad innan andra världskrigets slut, se bakgrund.

”rimligen” vid valet av engelska.¹¹⁶ Markeringen och resonemanget i betänkandet med att ett av kulturspråken räcker, kan möjligen kopplas till den långa traditionen av tyskundervisning i Sverige. Vilket kan tolkas som att, om endast engelskan föreslås utan reservering finns det risk att stöta sig med tyska intressen. I utredningen där moderniteten är längre kommen, finns kommunikationsmöjligheter för gemene man i form av exempelvis lågprisflyg, vilket skapat ett mindre behov av läsning och ett större behov av kommunikation mellan människor. Globaliseringen och modernitetens framväxt har lett förskjutningen från läsningen i betänkandet till kommunikationen som främsta färdighet i utredningen. Fortfarande handlar det om mest nytta för den enskilde. Individualiseringen blir synlig genom att individens autonomi betonas.¹¹⁷ Teknologiseringen av ämnet i form av införandet av IT och att språket får en stärkt ställning kan förklaras med den rationella läroplanskodens vilja att ge det som är av mest nytta för individen, vilket kan tolkas som att globaliseringen har skapat ett behov av språk, det behovet väljer utredningen att fylla.¹¹⁸ Betoningen på vardags- och samhällslivet i utredningarna generellt och i engelskämnet mer specifikt kan bero på att båda utredningarna vilar på en rationell läroplanskod.¹¹⁹

De samhällsförändringar Giddens skisserar där individen orienterar sig både i det lokala och i det globala har gjort att individen förmodligen behöver tala det globala språket för att kunna orientera sig i det lokala. Följaktligen torde engelskan ha fått en starkare ställning. I det globala är det USA som styr genom sin militära makt och roll i världsmaktsordningen, globaliseringen leds också från USA, enligt Giddens.¹²⁰ Det kan ses som att engelskan blir det lokala språket. Globaliseringen är inte särskilt långt kommen i betänkandet då det i ringa grad diskuteras om sociala relationer på långa avstånd. Detta kan förmodligen också förklara varför fokus läggs vid läsning och på kommunikation mellan människor i utredningen. Giddens urbäddningsmekanismer är synliga i båda utredningarna men eftersom skapandet av tidrummet inte var färdigt vid betänkandets uppkomst är dessa mindre synliga i betänkandet.¹²¹ I utredningen kan den globalisering Giddens skisserar skådas tydligare, vilket kan exemplifieras med talet om turismen, IT och elevernas erfarenhet av urbäddningsmekanismerna från fritiden. Utredningen tror precis som Giddens, att denna utveckling kommer att fortgå. Den politiska globaliseringen visas genom exempelvis EU och den harmonisering av det svenska språkprogrammet mot andra länder i Europa och det utbyte utredningen menar skall ske mellan nationalstaterna.¹²² Vidare diskuterar utredningen elevernas vardagsliv.¹²³ I detta vardagsliv har eleverna redan mött språket, alltså, enligt Giddens, det globala har blivit lokalt.¹²⁴ I utredningen handlar det främst om musik, film och TV-mediet. USA:s höga status i världsordningen har gjort att den kulturella globaliseringen därifrån inverkat stort på andra nationalstater, som Sverige.¹²⁵ Detta har hos eleverna sannolikt lett till ett ökat behov av det engelska språket för att kunna förstå musiktexterna, filmerna och reklamen. Eftersom den amerikanske hiphopartisten Jay-Z numera är en del av det lokala och därmed elevernas vardag behöver eleverna verktyg för att ta till sig hans budskap, och i förlängningen den kulturella globaliseringen.

¹¹⁶ 1946 års skolkommision, s. 29.

¹¹⁷ Läroplanskommittén, s. 77-79, 275, 197f.

¹¹⁸ Läroplanskommittén, s. 77-79, 269, 275, 197f; Ulf P. Lundgren, s. 79, 84ff, 125.

¹¹⁹ Göran Linde, s. 35, 37.

¹²⁰ Anthony Giddens, 2003, s. 21, 24, 33.

¹²¹ Anthony Giddens, 1996, s. 26ff, 104.

¹²² Läroplanskommittén, 31f, 88ff.

¹²³ Ibid., s. 274f.

¹²⁴ Anthony Giddens, 1996, s. 29, 104f.

¹²⁵ Anthony Giddens, 2003, s. 29f, 71ff.

Ämnesintegrering och start

Betänkandets val av införande av engelskan i femte klassen kan bero på engelskämnetns fokus på läsning. Kommissionen vill troligen förvissa sig om att eleverna kan läsa på modersmålet först. Vidare vill man kunna ge eleverna explicit grammatikundervisning vilket kräver en viss abstraktionsförmåga. I betänkandet handlar det om att grammatikundervisningen kan ges i engelskundervisningen för att svenskundervisningen skall kunna användas till annat. Engelskämnet har således relevans för skolan i syfte att verka avlastande för andra skolämnen, vilket också kan ses i utredningen. I utredningen handlar det om en övergripande ämnesintegrering också gärna med nya ämnen som tillkommit till följd av globaliseringen, såsom miljön och IT. Genom att engelskämnet har en svag avgränsning kan tiden användas till i princip vad som helst bara engelska är kommunikationsspråk, vilket gör det enkelt att låta ämnet verka som avlastare för andra mer avgränsade ämnen som miljökunskap eller matematik. Trots att svensken enligt utredningen, utsätts för det engelska språket i redan hög grad genom exempelvis media, turism och i kommunikation med andra länder, väljer utredningen ändå att ge det ämnet fler undervisningstimmar. Detta gör att utredningen ser engelskämnet som ett av de viktigaste sett till minsta antalet garanterade undervisningsklocktimmar.¹²⁶ Av denna förändring kan tre tolkningar göras, för det första, utredningen väljer att prioritera direktiven högt. För det andra, utredningen sätter den rationella läroplanen högst som menar att intresseargumentet och nyttan av individen bör ses som det främsta.¹²⁷ För det tredje, fler exponerade undervisningstimmar behövs för att säkerställa att individen kan orientera sig på utbildnings- och arbetsmarknaden.

Kulturen och innehållet

Den stora skillnaden mellan betänkandet och utredningen är kulturen och den förändrade synen på kulturen, från i det närmaste osynlig i betänkandet till starkt synlig i utredningen. Osynligheten i betänkandet kan förklaras med att läsning är den färdighet som prioriteras högst. Detta kan tolkas som att kommissionen inte har räknat med att eleverna skall möta individer från andra kulturer. Utan det är meningen att eleverna skall kunna läsa en text och ta till sig denna och genom texten, exempelvis Shakespeare på originalspråk, förmedlas kulturen.¹²⁸ I betänkandet existerar realian endast i mindre omfattning i form av att geografiundervisningen skall ge eleverna en översikt över de engelskspråkiga länderna.¹²⁹ I forskardiskurserna ses kulturen som det mest centrala av språkundervisningen och dess egentliga kärna vilken all annan språkundervisning skall byggas kring.¹³⁰ Emellertid är det inte denna bild av kulturen som tecknas i utredningarna, vilket torde innebära att kultur inte ses som den interkulturella förståelse som enligt forskarna om kultur i språkundervisningen bör eftersträvas. Istället är det den engelskspråkiga litteraturen, främst från Storbritannien, som ses som kultur. Även om utredningen anser sig ha en interkulturell förståelse blir det dock synligt att

¹²⁶ Efter svensk- och matematikämnet, elevens val om 520 klocktimmar är borträknat här då detta utrymme disponeras fritt efter läro- och kursplanens mål av den lokala skolan.

¹²⁷ Ulf P. Lundgren, s. 79, 84ff, 125.

¹²⁸ 1946 års skolkommision, s. 29, 159, 147, 158.

¹²⁹ Ibid., s. 163f, 131.

¹³⁰ Ulla Lundgren, s. 254, 249; Eva Gagnestam, 2003, s. 215.

realiaundervisningen skall föregå kulturundervisningen. Vidare skall kulturundervisningen klaras av som ett moment inom engelskämnet. Kulturmötena som diskuteras i utredningen kan likställas med Gagnestam och Tornbergs syn på interkulturell kompetens d.v.s. förstora realiaundervisning och kulturen som en produkt, inte den process som forskardiskurserna eftersträvar.¹³¹

Giddens teori om moderniteten kan tänkas förklara det accelererande intresset för kultur i språkundervisningen från betänkandet till utredningen. Ett behov av kulturundervisning har uppstått genom utsträckningen, alltså möjligheten att skapa och upprätthålla sociala relationer på avstånd och att det globala blivit lokalt genom urbäddningsmekanismerna.¹³² Dessa mekanismer har förmodligen lett till ett behov av att förstå de människor som blivit lokala. Eftersom det är i hög grad människor och kulturyttringar från USA som blivit lokala har detta lett till ett särskilt stort behov att förmedla denna majoritetskultur i engelskämnet. En av engelskämnets funktioner är alltså att låta det fungera som en kulturförmedlare av de stora kulturerna. De kulturer som skall mötas i språkundervisningens kulturinnehåll är majoritetskulturer. I utredningen handlar det om en homogen svensk kultur som skall möta en annan kultur där vissa regionala och sociala skillnader kan finnas. Utredningen väljer att framhäva skillnader mellan kulturerna vilket implicerar att den svenska kulturen är mer olik, än lik den andra kulturen.¹³³ Att utredningen väljer att jämföra med svenska förhållanden kan bero på ett behov av att framhålla nationalstaten och den svenska kulturen och därmed förmedla detta kulturarv.

¹³¹ Eva Gagnestam, 2005, s. 104; Ulrika Tornberg, s. 257f.

¹³² Anthony Giddens, 1996, s. 15-17, 29ff.

¹³³ Läroplanskommittén, s. 208.

Diskussion

I diskussionen skall analysens resultat diskuteras med hänsyn till textens samtliga delar. Först presenteras svaren på forskningsfrågorna, alltså engelskämnetns existens och funktion, där existensen är uppdelad i kategorierna samhället och individen. Studien har visat att samhällets motiv för engelskämnetns existens i betänkandet är, att engelska är det lättaste språket att lära in av de stora kulturspråken, vilket gör att det kräver små samhälls- och individresurser, samt att individen kan uppnå stor färdighet på relativt få exponerade timmar. Ytterligare en fördel för samhället är engelskans stora antal talare. Individens motiv för engelskämnetns existens är inte lika självklar, betänkandet konstaterar att det räcker med ett av de stora kulturspråken, sedan vilket individen väljer är av smärre betydelse. I utredningen är existensen självklar, både för samhället och individen vilket tydliggörs genom talet om engelskans globala betydelse, d.v.s. engelska språket är det mest användbara, varför individen och samhället bör satsa på engelskan.

Engelskämnetns funktion, följaktligen vad språket skall användas till, skiljer sig mellan utredningarna, men utgångspunkten är densamma visar resultatet av analysen. Båda utredningarna menar att undervisningen och språket måste syfta till att vara praktiskt användbara, pragmatismen och den rationella läroplanskoden betonas.¹³⁴ Skillnaden ligger i synen på vad som är praktiskt användbart i olika tider. Här har globaliseringen en betydelse. Betänkandet menar att engelskämnetns funktion skall vara att möjliggöra för individen att tillägna sig en text, d.v.s. fokus är läsning, engelskan skall sörja för individens egen bildningsresa. I utredningen handlar det om kommunikation med människor, främst sådana som inte har engelska som modersmål.¹³⁵ Debatten som förts om engelskämnet har som bakgrunden visat mestadels handlat om i vilken årskurs ämnet skall införas, inte om engelskan skall införas över huvud taget,¹³⁶ vilket kan tolkas som att engelskan sågs som självklar när den kom, att någon diskussion inte behövde föras. Förmodligen var utfallet av den försöksverksamhet som Lindblad och Malmberg diskuterar i hög grad positiv, vilket troligen ledde till att de svårövertygande lät sig övertygas. Utredningen å andra sidan underlåter att explicit diskutera engelskans existens, förvisso konstateras den globala rollen, vilket gör ämnet nödvändigt men fler motiv ges inte.

Utredningen är skriven just när kalla kriget¹³⁷ håller på att avslutas och USA står som ensam supermakt med ett söndersplittrat och ett oskadliggjort öst, vilket kan exemplifieras genom att ryskan inte alls nämns i utredningen. USA:s då höga status i världsordningen har gjort att den kulturella globaliseringen därifrån inverkat stort på andra nationalstater, som Sverige.¹³⁸ Användarna av ett språk måste lyckas ekonomiskt och politiskt för att deras språk skall bli framgångsrikt, enligt Crystals diskussion i bakgrunden.¹³⁹ I ljuset av dagens samhälle med terrorism, finanskris och en ökande protektionism är det inte säkert att engelskan är framtidens självklara globala språk, vilket troligen kommer att påverka språkundervisningen. Beroende på

¹³⁴ 1946 års skolkommision, s. 158f, 147; Läroplanskommittén, s. 42, 274f, 206.

¹³⁵ Läroplanskommittén, s. 31f, 90f.

¹³⁶ Torsten Lindblad, s. 11f; Per Malmberg, 2000, s. 4-6.

¹³⁷ Till kalla kriget brukar åren 1945 – 1990 räknas.

¹³⁸ Anthony Giddens, 2003, s. 21, 29f.

¹³⁹ David Crystal, 10f, 80, 59f, 86, 120f.

vilka aktörer som blir synliga på den globala arenan kommer det att handla om ett eller flera språk. Om Ryssland eller Kina lyckas och kommer högre i världsmaktsordningen finns det en möjlighet att ryska eller någon form av kinesiska kan bli första främmande språk. Därmed kan engelskan försvinna ur den svenska skolan som första främmande språk, som tyskan en gång gjorde. Svartviks tes att engelskan är såpass geografiskt utspridd motsäger dock denna tolkning,¹⁴⁰ vilket kan tolkas som att engelskan blir det enkla valet som bindningsspråk trots att världsmaktsordningen förändras. Som bakgrunden visade har den svenska debatten ofta gällt i vilken årskurs ämnet skall införas. Denna fluktuering kommer säkerligen fortsätta, där de underliggande faktorerna kommer att vara gällande läroplanskod, var politikerna väljer att lägga fokus och hur de senaste forskningsresultaten ser ut. Förmodligen får de en ny inkomplex fråga att diskutera i framtiden, engelskans möjliga utveckling till flera varianter av engelska, till följd av språkets stora geografiska utbredning.¹⁴¹ Vilka standarder kommer att finnas tillgängliga i Sverige då? Troligen kommer det alternativet som ligger närmast geografiskt, alternativt är det som är mest synligt att väljas. Ett möjligt hot mot ämnets status blir då om fel standard väljs och vardagsförankringen försvinner, alltså en engelska i skolan och en på fritiden.

Kultur är som visat en essentiell del av språkundervisningen menar forskarna om kultur i språkundervisningen, även i utredningen, dock utan fokus.¹⁴² I det nuvarande skapandet av en europeisk och i förlängningen en global identitet som utredningen skisserar tillåts kulturundervisningen vara inslag i engelsk-ämnet.¹⁴³ Detta identitetsskapande kan förväntas öka genom ett gränslöst EU och en utvidgad globalisering. Identitetsskapandet torde innebära en ännu större betoning på kulturen i framtida betänkanden och utredningar om skolväsendets utveckling. Vilket kan leda till att engelskämnet blir en eufemism för kulturundervisning med två syften, dels låta eleverna bygga sin globala identitet, dels diskutera sitt engelskspråkiga vardagsliv i form av mediekonsumtion.

Kommissionens intention att demokratisera språken och göra Sverige tvåspråkigt kan sägas ha lyckats, vilket Skolverkets attitydundersökningar och de nationella ämnesproven visar.¹⁴⁴ Dock skulle denna demokratisering förr eller senare förmodligen ha blivit nödvändig vartefter moderniteten växte fram. Således torde kommissionen endast kunna tillmätas viss förtjänst i ledet mot ett tvåspråkigt Sverige. Den största delen av förtjänsten kan troligen tillmätas globaliseringen. En slutsats torde härav vara att språkens existens i skolan beror på moderniteten och globaliseringens framväxt, vilken en del säkerligen inte skulle hålla med om, och istället framhäva argumentet att skolan i sig beror på modernitetens framväxt och skiljandet av produktion från reproduktion. Engelskämnet är endast en del i denna process.

¹⁴⁰ Jan Svartvik, 2002, s. 362.

¹⁴¹ Jan Svartvik, 2001, s. 8-10.

¹⁴² Se teoretiska utgångspunkter för presentation av de tre forskardiskurserna; Läroplanskommittén, s. 93, 207f.

¹⁴³ Läroplanskommittén, s. 89.

¹⁴⁴ 1946 års skolkommision, s. 11, 17; Skolverket, 2003, s. 89ff; Skolverket, 2000, s. 52.

Konklusion

Den här studien har visat att engelskämnet i både betänkandet och utredningen setts som självklart, till följd av globaliseringen och modernitetens framväxt. Detta har gjort att ämnets funktion har varierat från betänkandets inriktning på läsning till utredningens fokus på kommunikation. I ett framtida samhälle är det inte säkert att kommunikation är i fokus, det är inte ens säkert att engelskämnet existerar i skolväsendet. Det är av intresse för samhället att det förs en diskussion om skolämnen och deras omfång. Kunskaperna som reproduceras i skolorna bör inte vara huggna i sten, utan måste i någon mån ständigt anpassas till det omgivande samhället. Då svenskan är ett marginaliserat språk i förhållande till de stora kulturspråken, behövs undervisning i främmande språk för att upprätthålla Sveriges roll i det internationella samarbetet. Därmed inte sagt att engelska är det självklara valet, eller att ens engelskan existerar i ett framtida samhälle där alla individer är två- eller flerspråkiga till följd av den till synes ostoppar globaliseringen. Framtiden kanske utspelar sig mot ett gemensamt EU-språk, EU-iska där språkundervisning utöver EU-iska inte är nödvändigt. I denna framtida stat där EU-iska är nationalspråk, finns det inget behov av att kunna tre språk för att fråga efter vägen i Västergötland.

Framtida forskning

Engelskans påverkan på de andra moderna språken, särskilt tyskan som har minskat ofantligt i omfång i de svenska skolorna vore värt att uppmärksamma. Tyskland är fortfarande Sveriges största och viktigaste handelspartner, tyskans i det närmaste försvinnande från de svenska grund- och gymnasieskolorna de senaste 75 åren vore intressant att undersöka. Detsamma gäller spanskans uppgång de senaste 15 åren. Beror den på massturismen?

Källförteckning

- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur, Lund, 1994
- Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.), *Klassisk och modern samhällsteori*, 3. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2007
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina, *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*, Studentlitteratur, Lund, 2000
- Bildningsgång: Natur och kultur 75 år*, Natur och kultur, Stockholm, 1997
- Bratt, Ingar, *Engelskundervisningens framväxt i Sverige: tiden före 1850*, Fören. för sv. undervisningshistoria, Diss. Lund: Univ., Uppsala, 1977
- Crystal, David, *English as a global language*, 2. ed., Cambridge University Press, Cambridge, 2003
- Ferm, Rolf & Malmberg, Per (red.), *Språkboken: en antologi om språkundervisning och språkinläring*, Statens skolverk, Stockholm, 2001
- Gagnestam, Eva, *Kultur i språkundervisning*, Studentlitteratur, Lund, 2005
- Gagnestam, Eva, *Kultur i språkundervisning: med fokus på engelska*, Univ., Diss. Karlstad: Univ., 2003, Karlstad, 2003
- Giddens, Anthony, *En skenande värld: hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2003
- Giddens, Anthony, *Modernitetens följder*, Studentlitteratur, Lund, 1996
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per, *Vägar genom texten: handbok i brukstextanalys*, Studentlitteratur, Lund, 1997
- Håkansson, Gisela, *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*, Studentlitteratur, Lund, 2003
- Isling, Åke, *Grundskola för allmänmänsklig kompetens: aktuell skoldebatt och historisk tillbakablick*, Sober, Stockholm, 1984
- Isling, Åke, *Kampen för och mot en demokratisk skola. 1, Samhällsstruktur och skolorganisation*, Sober, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1980
- Kommittédirektiv, *Mål och riktlinjer m. m. för barnomsorgen och det offentliga skolväsendet* (dir. 1991:9)
- Kommittédirektiv, *Nya direktiv till läroplanskommittén* (dir. 1991:117)
- Kramsch, Claire J., *Language and Culture*, Oxford Univ. Press, Oxford, 1998
- Lindblad, Torsten (red.), *Engelska i grundskolan*, Sveriges lärarförb., Stockholm, 1982

- Linde, Göran, *Det ska ni veta!: en introduktion till läroplansteori*, 2. rev. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2006
- Lindensjö, Bo & Lundgren, Ulf P., *Utbildningsreformer och politisk styrning*, HLS förl., Stockholm, 2000
- Lundgren, Ulla, *Interkulturell förståelse i engelskundervisning: en möjlighet*, Forskarutbildningen i pedagogik Lärarutbildningen, Högsk., Diss. Lund: Univ., 2002, Malmö, 2002
- Lundgren, Ulf P., *Att organisera omvärlden: en introduktion till läroplansteori*, 2. dvs 4. uppl., Utbildningsförl. på uppdrag av Gymnasieutredningen, Stockholm, 1989
- Malmberg, Per, *De moderna språken i grundskolan och gymnasieskolan från 1960 och framåt*, Skolverket, 2000
- Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2002
- Månson, Per (red.), *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*, 7. uppl., Norstedts akademiska förlag, Stockholm, 2007
- Prov- och bedömningsenheten, Skolverket <skolverket@skolverket.se> Ämnesproven i årskurs 5, 2009-05-24 <<http://www.skolverket.se/sb/d/283>> (Acc. 2009-05-24)
- Prov- och bedömningsenheten, Skolverket <skolverket@skolverket.se> De nationella ämnesproven i årskurs 9 och specialskolans årkurs 10, 2009-05-24 <<http://www.skolverket.se/sb/d/284>> (Acc. 2009-05-24)
- Richardson, Gunnar, *Drömmen om en ny skola: idéer och realiteter i svensk skolpolitik 1945-1950*, Liber/Allmänna förl., Stockholm, 1983
- Skolverket, *Attityder till skolan 2000*, rapport 197, Stockholm, Skolverket, 2001
- Skolverket, *Attityder till skolan 2003*, rapport 243, Stockholm, Fritzes, 2004
- SOU 1944:20, *1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 1, Skolan i samhällets tjänst : frågeställningar och problemläge*, 1940 års skolutredning, Stockholm, Ecklesiastikdepartementet, 1944
- SOU 1948:27, *1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*, 1946 års skolkommission, Stockholm, Ecklesiastikdepartementet, 1948
- SOU 1992:94, *Skola för bildning: huvudbetänkande*, Läroplanskommittén, Stockholm, Allmänna förl., 1992
- SOU 2007:28, *Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan: förslag till nytt mål- och uppföljningssystem*, Betänkande av Utredningen om mål och måluppföljning i grundskolan, Stockholm, Fritzes, 2007
- SOU 2008:109, *En hållbar lärarutbildning*, Betänkande av utredningen om en ny lärarutbildning, Stockholm, Fritzes, 2008
- Svartvik, Jan, *Engelska: öspråk, världsspråk, trendspråk*, Ny utg., Pan, Stockholm, 2002

Tornberg, Ulrika, *Om språkundervisning i mellanrummet - och talet om "kommunikation" och "kultur" i kursplaner och läromedel från 1962 till 2000*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss.
Uppsala: Univ.,Uppsala, 2000

Stockholms universitet
106 91 Stockholm
Telefon: 08-16 20 00
www.su.se

